

Отворена наука и ползите за изследователската общност

Тодор Гюров & Силви-Мария Гюрова

Институт по информационни и комуникационни
технологии - Българска академия на науките

(ИИКТ-БАН)

Докторантска информационна среща при ИИКТ-БАН, 28.01.2025 г.

Какво означава наука?

НАУКА

Систематичен процес на събиране и организиране на знания чрез **наблюдения, експерименти и логически анализ.**

Научени методи

Формулиране на хипотези, провеждане на контролирани експерименти и анализ на резултатите с цел проверка и валидиране на теориите.

Ролята на науката в обществото

Предоставя решения на множество социални и икономически проблеми, допринася за подобряването на качеството на живот, подпомага икономическото развитие.

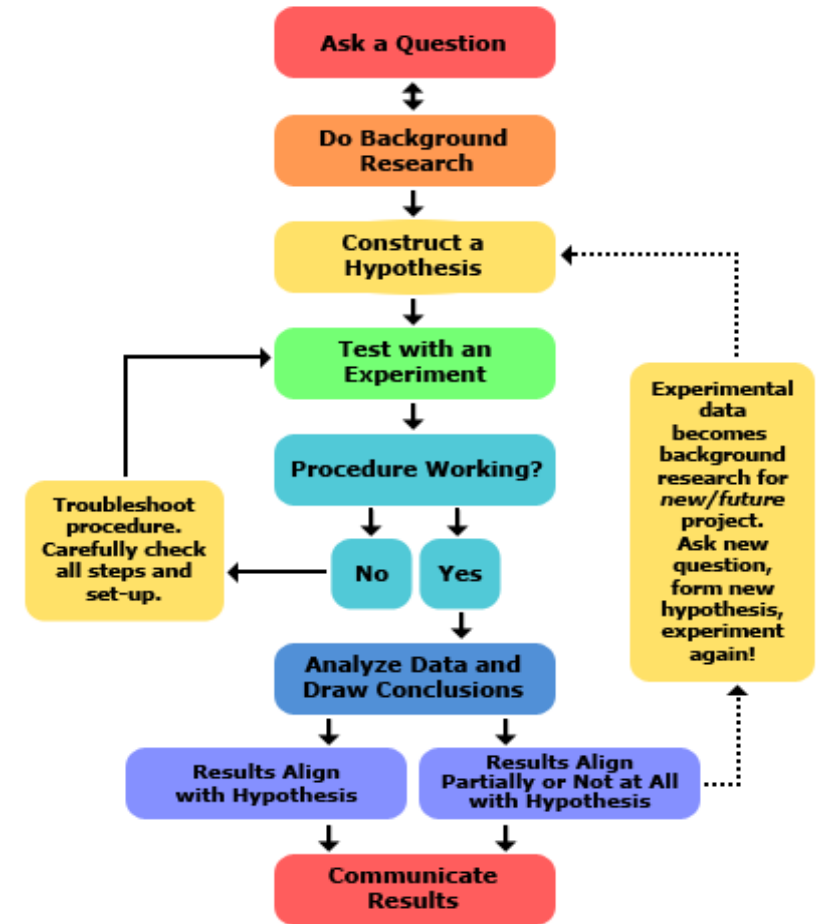

Image Credit: created by Amy Cowen for Science Buddies / Science Buddies

Какво е отворена и затворена наука? (1/2)

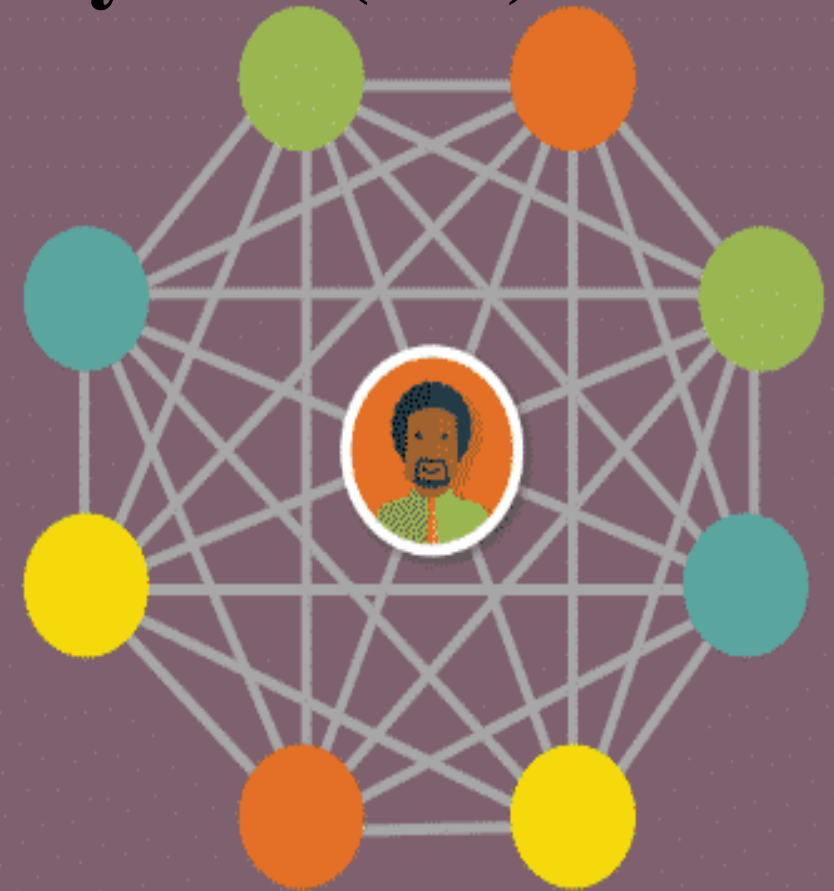
□ Затворена наука

➤ Дефиниция

Затворената наука е традиционният модел на научно изследване, при който достъпът до данни, публикации и резултати е ограничен.

➤ Принципи

Основният принцип на затворената наука е ограничаване на разпространението на научните знания до малък кръг от учени и експерти, което затруднява проверката на резултатите и насърчаване на повторното използване на данни.

CLOSED NETWORK

Какво е отворена и затворена наука? (2/2)

□ Отворена наука

➤ Дефиниция

Набор от ценности, принципи и практики, които имат за цел да направят научните изследвания от всички области достъпни за всеки, в полза на цялото човечество.

Достъп до продуктите на научните изследвания (изследователски статии, данни, софтуер), както и участие в процеса на производство на знания (гражданска наука, краудсорсинг).

➤ Принципи

Основните принципи на отворената наука включват:

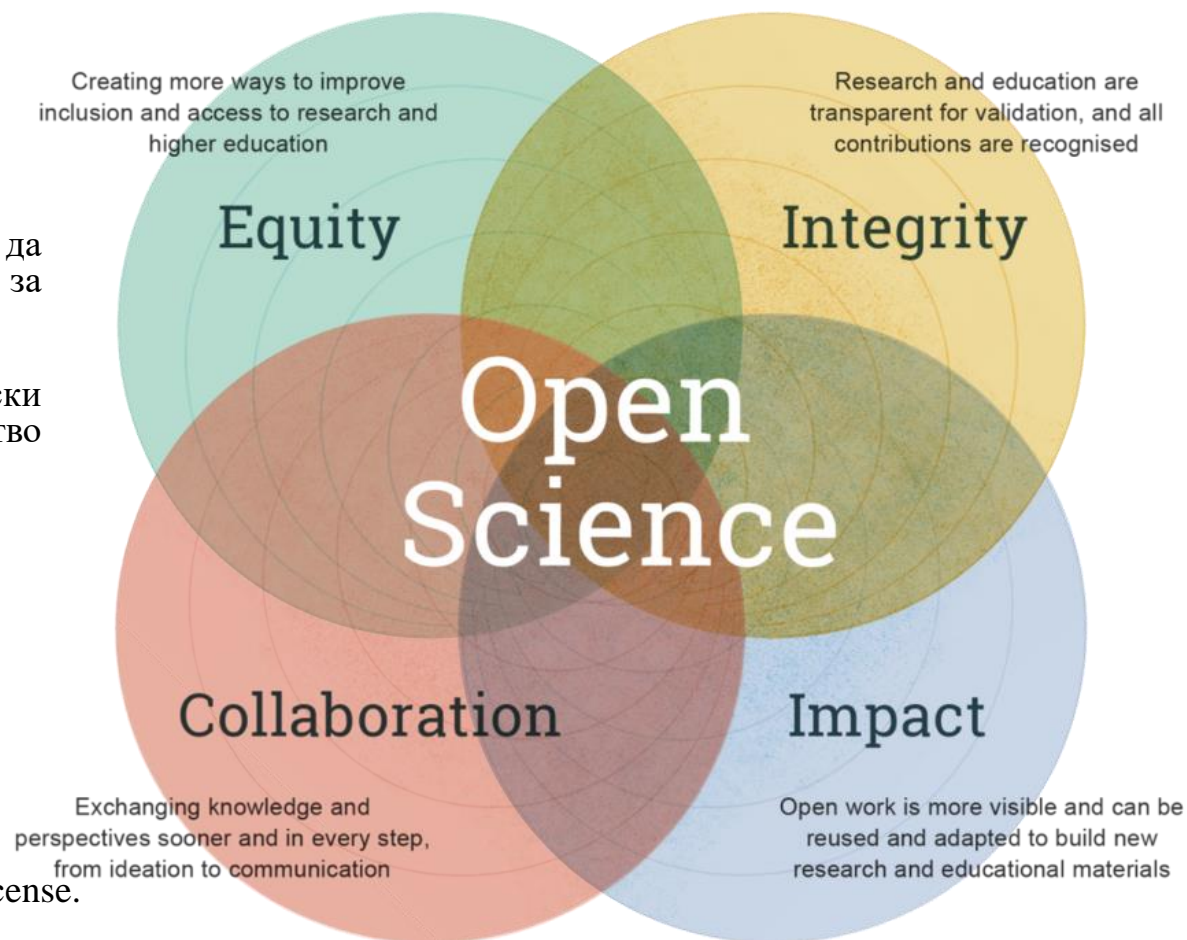
свободно споделяне, справедливост, почтеност, въздействие и сътрудничество.

UNESCO Recommendation on Open Science.2021. CC-BY-SA 3.0 IGO license.

<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379949>

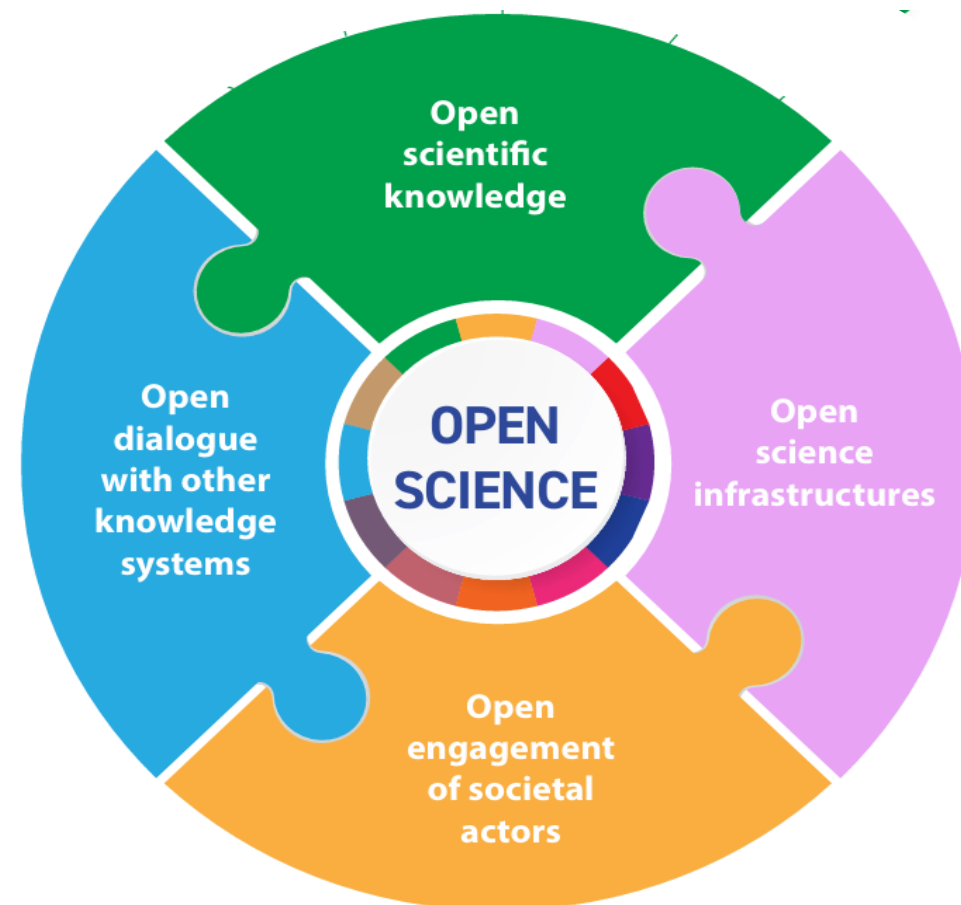
UNESCO Open Science Toolkit. 2023. CC-BY-SA 3.0 IGO license.

<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000387983>

Стълбове на Отворената наука

1. Отворено научно познание
2. Отворена научна инфраструктура
3. Открито ангажиране на обществените актьори
4. Отворен диалог с други системи за знания

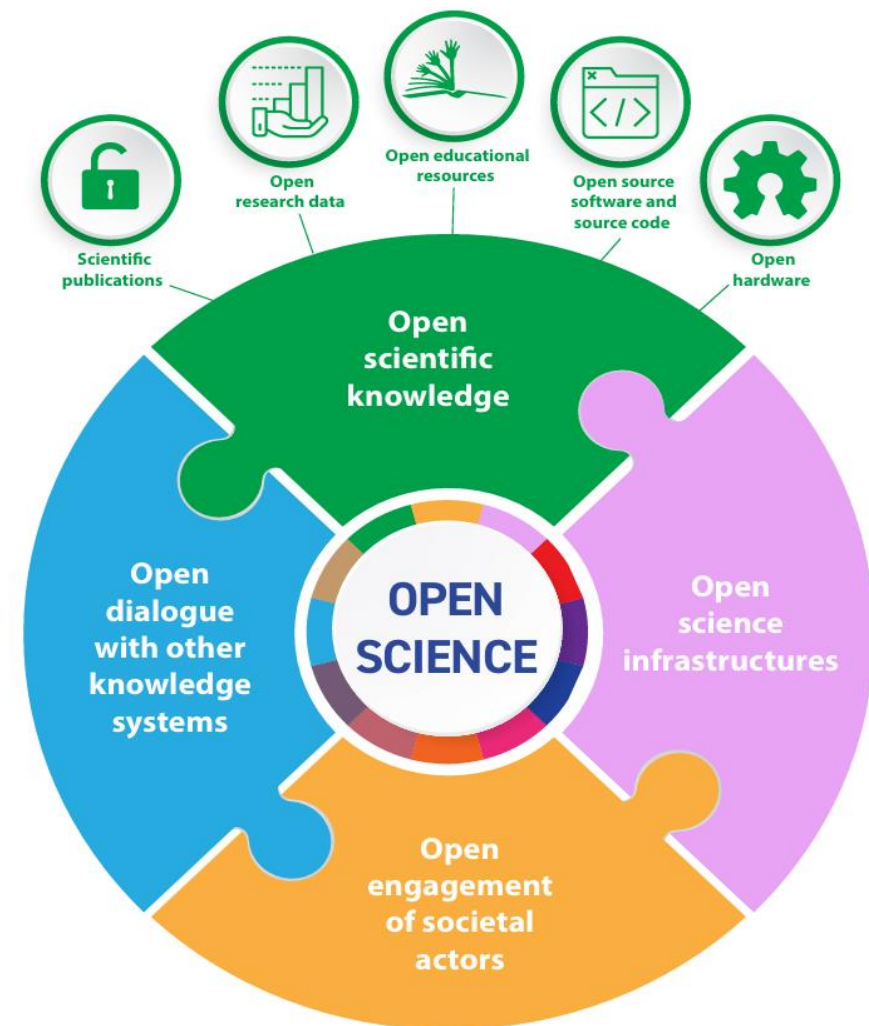

UNESCO Recommendation on Open Science.2021. CC-BY-SA 3.0 IGO license.

<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379949>

Open scientific knowledge

1. Отворени научни публикации
2. Отворени изследователски данни и метаданни
3. Отворени образователни ресурси
4. Софтуер с отворен код и изходен код
5. Отворен хардуер

Ползи от прилагането на отворената наука

1

Повишен достъп до знания: Отворената наука предоставя по-лесен достъп до научни публикации и данни на учените и обществеността, което улеснява образованието и иновациите.

2

Насърчава сътрудничеството: Свободният обмен на идеи и резултати насърчава международното сътрудничество между изследователи и академични институции, като ускорява научния прогрес.

3

Прозрачност и проверимост: Чрез отворения достъп до данни и методологии, учените могат по-лесно да проверяват резултати и да използват наличната информация за свои собствени изследвания, което подобрява качеството на науката.

Предизвикателства при отворената наука

Интелектуална собственост

Споделянето на данни и резултати може да постави въпроси за защита на правата върху интелектуалната собственост.

Финансови бариери

Публикуването в списания с отворен достъп може да изисква такси от авторите, което може да бъде бариера за по-малки институции и отделни учени.

Инфраструктура и стандарти

Необходимо е развитие на надеждна инфраструктура и стандарти за съхранение, управление и достъп до данни, които да следват **FAIR** (*Findable, Accessible, Interoperable, Reusable*) принципите.

FAIR принципи

Findable

Accessible

Interoperable

Reusable

Findable

(Откриваеми)

Информацията трябва да е лесно откриваема и по прост начин да може да бъде намерена

Accessible

(Достъпни)

Достъпът до научни резултати трябва да бъде лесен и безплатен

Interoperable

(Интероперативни)

Данните и резултатите трябва да бъдат съвместими с други данни и системи

Reusable

(Повторно използваемим)

Научната информация трябва да бъде използвана за нови изследвания и иновации

Правни принципи в отворената наука

Може да бъде запазена чрез различни форми на лицензиране, което позволява контролиране на начина, по който научните материали могат да бъдат използвани от трети страни.

**Интелектуална
собственост и авторски
права**

Тези лицензи балансират правото на автора с отворения достъп, като ясно дефинират правата за копиране, разпространение и адаптиране на научните материали.

- лицензът CC BY (Attribution) позволява свободно използване, при условие че се споменава оригиналният автор.

Creative Commons лицензи

Етични принципи в отворената наука

Отговорно използване на данни

- Учените трябва да осигурят, че данните се използват етично, като се спазват правата на участниците в изследванията и се защитава конфиденциалността на чувствителната информация. Данните трябва да бъдат представяни точно и честно, за да се избегнат манипулиране на резултатите.

Прозрачност и възпроизводимост

- Етиката на отворената наука включва прозрачност във всички етапи на изследователския процес, което позволява на други учени да проверяват и възпроизвеждат резултатите. Това не само повишава доверието в научните изследвания, но и подобрява тяхното качество. Прозрачността се насърчава чрез публикуването на данни, методологии и рецензии, което прави научния процес отворен за преглед и корекции.

Правни предизвикателства

Права на интелектуална собственост

- **Патенти и авторски права:** Изследователите трябва да балансират между откритото споделяне на работата си и защитата на своите права на интелектуална собственост. Съществува риск други да използват работата им без надлежно преписване или за търговска печалба.
- **Лицензиране:** Изборът на правилния лиценз (напр. Creative Commons) е от решаващо значение, за да се гарантира, че работата може да бъде споделена и повторно използвана по подходящ начин.

Поверителност и сигурност на данните

- **Защита на личните данни:** Когато изследването включва лични данни, то трябва да отговаря на разпоредбите за защита на данните, като GDPR в ЕС. Това включва осигуряване на информирано съгласие, анонимизиране и сигурно съхранение на данни.
- **Чувствителност на данните:** Някои изследователски данни, особено в области като медицината, могат да бъдат много чувствителни и трябва да се борави с особено внимание, за да се избегнат нарушения.

Законово съответствие

- **Международни разпоредби:** Изследователите трябва да се ориентират в различни закони и разпоредби в различните страни, особено когато си сътрудничат в международен план.
- **Финансиране и институционални политики:** Необходимо е спазване на условията, определени от финансиращите органи и институции по отношение на споделянето и публикуването на данни.

Етични предизвикателства

Справедлив и равен достъпност

- о **Цифрово разделение:** Гарантиране, че всички изследователи, независимо от техните **институционални ресурси или географско местоположение**, имат равен достъп до отворени научни инструменти и данни.
- о **Езикови бариери:** Изследванията да са достъпни на множество езици.

Изследователска почтеност

- о **Злоупотреба с данни:** Изследователите трябва да предоставят ясна, изчерпателна документация, за да сведат до минимум тези рискове.
- о **Контрол на качеството:** Гарантиране, че споделените данни и изследвания са с високо качество и са преминали строга партньорска проверка.

Съгласие и автономия

- о **Информирано съгласие:** Гарантиране, че участниците в изследователските проучвания разбират напълно как данни им ще бъдат използвани и споделяни.
- о **Зачитане на автономията:** Зачитане на желанията на лица, които могат да не искат данните им да се споделят открито, дори ако са анонимни.

Преписване и разпознаване

Правилно преписване на приноса в съвместни отворени научни проекти може да бъде предизвикателство. Необходими са ясни насоки и практики, за да се гарантира, че всички сътрудници получават подходящо признание.

Търговска експлоатация

Балансиране на принципите на **отворената наука с търговските интереси на компании**, които могат да искат да използват **отворени данни за печалба**, което потенциално води до конфликти или етични дилеми.

Какви видове нарушения съществуват при научните изследвания? (1/2)

Изработка

Определение: Създаване на фалшиви данни или резултати и записването или докладването им, сякаш са истински.

Пример: Измисляне на данни за експеримент, който всъщност никога не е бил провеждан.

Фалшификация

Определение: Манипулиране на изследователски материали, оборудване, процеси или промяна, или пропускане на данни, или резултати по такъв начин, че изследването да не бъде представено точно.

Пример: Промяна на точки от данни, за да отговарят на желаните резултати или модифициране на изображения по начин, който представя погрешно експерименталните резултати.

Плагиатство

Определение: Използване на идеи, процеси, резултати или думи на друг човек, без да се дава подходящ кредит.

Пример: Копиране на текст от статия на друг изследовател без цитиране или представяне на чужди идеи като свои.

Присвояване на средства

Определение: Злоупотреба с изследователски фондове или грантове за цели, различни от тези, за които са предназначени.

Пример: Изразходване на пари от безвъзмездни средства за лични разходи, а не за предложено изследване.

Неспазване на етични стандарти

Определение: Нарушаване на етичните стандарти при провеждането на изследвания.

Пример: Липса на получаване на информирано съгласие от хора или провеждане на експерименти върху животни без подходящ етичен преглед и одобрение.

Неправилно поведение на авторството

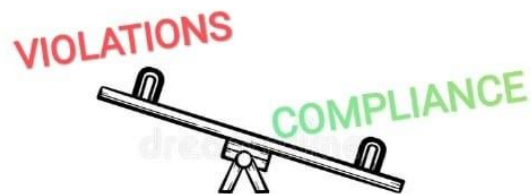

Определение: Неетични практики, свързани с авторство и публикуване.

Призрачно авторство: Изпускане на лице, което е имало значителен принос за изследването, от списъка с автори.

Подарено авторство: Включване на лица, които не са допринесли значително за изследването като автори.

Пример: Добавяне на старши изследователи като автор, за да се увеличат шансовете за публикуване, въпреки минималното им участие.

Какви видове нарушения съществуват при научните изследвания? (2/2)

Лошо управление на данните

Определение: Лоши практики при събиране, съхранение и споделяне на данни.

Пример: Загуба на необработени данни, липса на архивиране на данни или несподеляне на данни с други изследователи, както се изисква.

Конфликт на интереси

Определение: Ситуации, при които лични или финансови интереси биха могли потенциално да повлияят или на изследователския процес, или на резултатите.

Пример: Изследовател не успява да разкрие финансов интерес в компания, който може да бъде засегнат от неговите резултати от изследване.

Дублирана публикация

Определение: Публикуването на едни и същи данни или резултати в множество списания без подходящо потвърждение.

Пример: Изпращане на едни и същи изследователски резултати в няколко списания за увеличаване на броя на публикациите.

Неправилна партньорска проверка

Определение: Ангажиране с неетични практики по време на процеса на партньорска проверка.

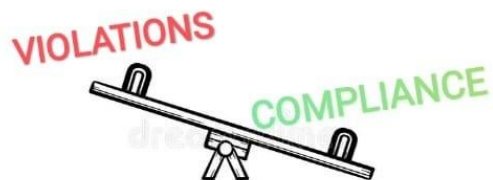
Пример: Рецензиране на статия за списание и използване на информация за собствено изследване, преди тя да бъде публикувана.

Нарязване на салам (фрагментирана публикация)

Определение: Разделяне на едно значимо изследване на няколко по-малки публикувани проучвания за увеличаване на броя на публикациите.

Пример: Публикуване на множество документи от един и същи набор от данни без достатъчно разграничение между тях.

Справяне с некоректни поведения при изследвания

Видове Отворен достъп (Open Access) (1/2)

ЗЕЛЕН

Публикуване в списания, които изискват достъп до предварителната версия на статията

ЗЛАТЕН

Публикуване в списания, които гарантират свободен достъп до пълен текст на статиите

БРОНЗОВ

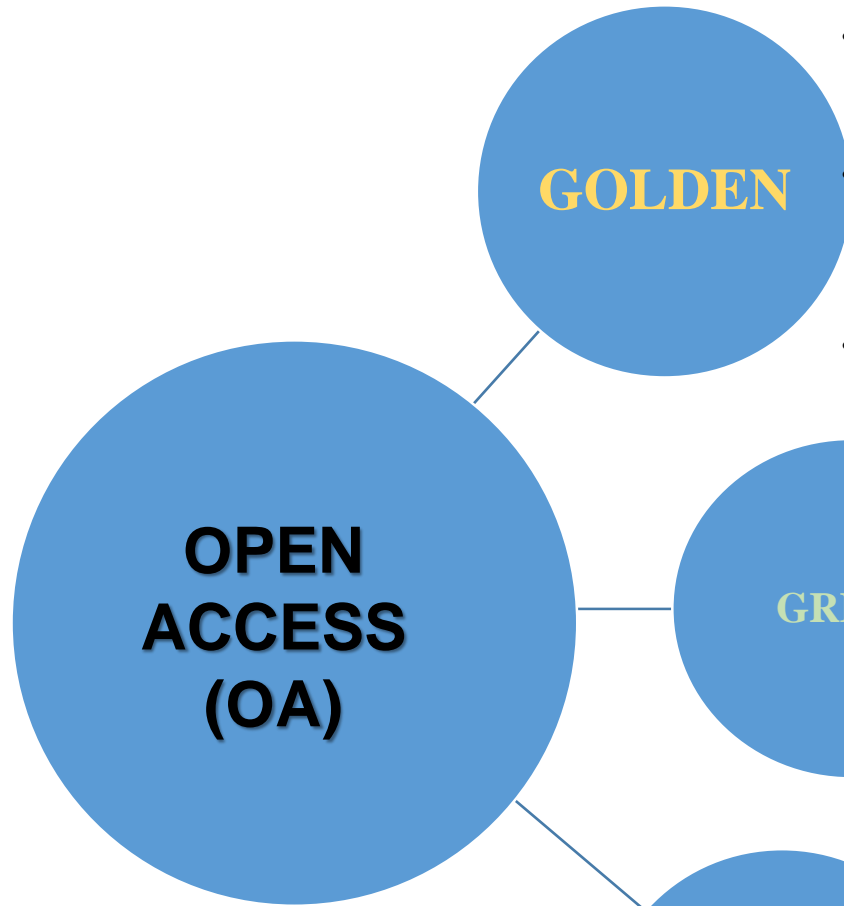
Създаване и споделяне на научни резултати чрез отворени репозитори и платформи

ХИБРИДЕН

Списания, които предлагат платен достъп до част от статиите и свободен достъп до други

Видове Отворен достъп (Open Access) (2/2)

GOLDEN

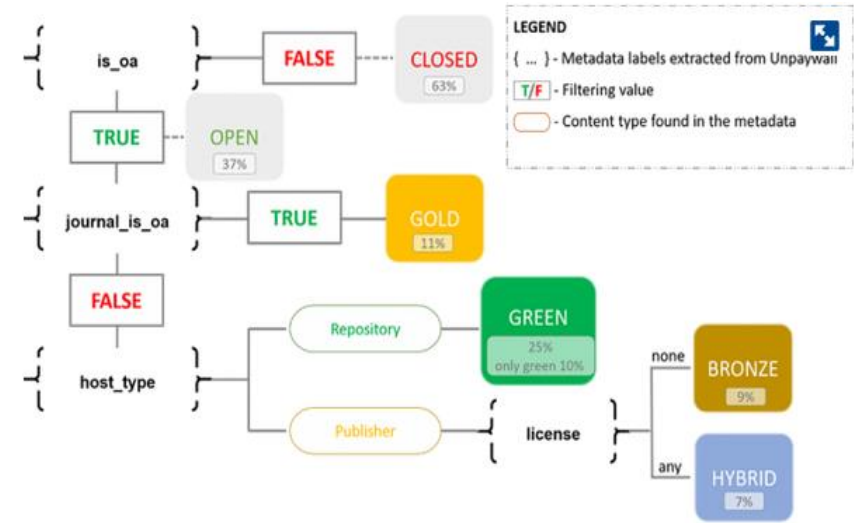
- Осигурява свободен достъп до публикациите за всички потребители без необходимост от заплащане или абонамент.
- Издателите изискват от авторите или техните институции да платят такса за публикуване, но в замяна всички публикации са достъпни за читателите, веднага след публикуването им.
- Импакт фактор.

GREEN

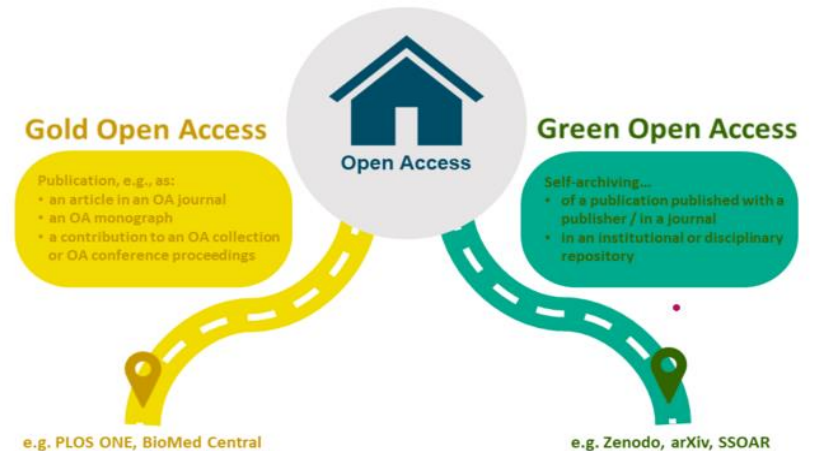
- Авторите могат да архивират свои версии на научните си статии в институционални или тематични репозиториуми.
- Зелените репозиториуми осигуряват безплатен достъп до значителна част от съдържанието, макар и с определени ограничения, като периоди на ембарго.

HYBRID

- Авторите или техните институции могат да заплатят такса за публикуване, за да осигурят отворен достъп до отделна статия, докато останалата част от съдържанието на списанието остава достъпно само чрез абонамент.
- Може да доведе до т.нар. "двойно заплащане", при което библиотеките плащат както за абонамент, така и за отворен достъп до отделни статии.

Roads to Open Access

Ползи за докторантите

1

ДОСТЪПНОСТ

Достъп до широка гама от научна информация

2

СЪТРУДНИЧЕСТВО

Възможност за сътрудничество с други учени и изследователи

3

РАЗШИРЯВАНЕ

Разширяване на мрежа от контакти и сътрудничество

4

ПУБЛИКУВАНЕ

Лесен достъп до публикуване и разпространение на резултатите¹⁶

Как се пишат научни статии?

1 Структура

Статиите имат стандартна структура, която включва: абстракт, въведение, методи, резултати, дискусия и заключение.

3 Доказателства

Да се използват съответни доказателства и цитати, за да бъдат подкрепени твърденията.

2 Яснота

Текстът трябва да е ясен, и лесно разбираем за широката аудитория.

4 Редактиране

Статията трябва да бъде прочетена и редактирана внимателно преди публикуване.

Допускани грешки при писането на научни статии

1 Липса на яснота

Неясен или объркващ текст, който затруднява читателя да разбере основната идея.

2 Некоректни/непълни данни

Представяне на данни без адекватна проверка или пропуски в анализа на данните.

3 Слаба аргументация

Недостатъчна или неправилна обосновка на твърденията, което отслабва валидността на изследването.

4 Липса на критичен анализ

Пропускане на оценка на съществуващата литература или на ограниченията на собственото изследване.

Практически съвети за писане и рецензиране

1 Ясно планиране

Определяне на основните цели и хипотези свързани с изследването.

2 Съобразяване с аудиторията

Статията да резонира с езика на аудиторията, като се избягва прекалено сложен или технически език.

3 Внимателно редактиране

Недостатъчна или неправилна обосновка на твърденията, което отслабва валидността на изследването.

4 Обратна връзка

Споделяне на ръкописа с колеги или ментори за външна оценка и съвети, преди финалното му подаване.

5 Следване на указанията на списанието

Наукометрия: Метрики и видове списания

IF

Impact Factor

Измерва средния брой цитати на статии, публикувани в дадено списание за определен период.

SJR

Scimago Journal Rank

Измерва влиянието на научните списания въз основа на броя на получените цитати и важността на списанията, които цитират статията.

CiteScore

Измерва средния брой цитати на публикации в списание за последните четири години.

H - index

Оценява производителността на учените, като съчетава броя на публикациите и броя на цитатите. Ученият има H-индекс "h", ако е публикувал "h" статии, всяка от които е цитирана поне "h" пъти.

Видове списания

Рецензирани списания

Научни публикации, които преминават през процес на експертна рецензия, за да се гарантира качеството и точността на съдържанието. Това са най-надеждните и престижни източници за научна информация.

Нерецензирани списания

Списания, които не използват рецензия от експерти и следователно може да имат по-ниско качество на съдържанието и достоверността.

Хищнически списания

Списания, които изискват такси за публикация, без да предоставят рецензия или осигуряване на качество.

Бази данни за статии

1

2

3

4

5

6

7

8

SCIENTIFIC
DATABASES

Scopus

Web of Science

PubMed

ERIC

IEEE Xplore

ScienceDirect

Directory of Open Access Journals (DOAJ)

JSTOR

PubMed

CORE

SSRN

dblp
computer science bibliography

PLOS
DOAJ

ERIC

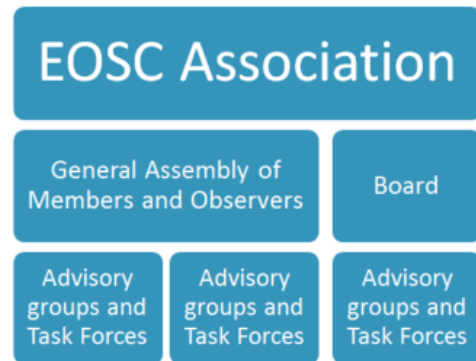

SEMANTIC SCHOLAR

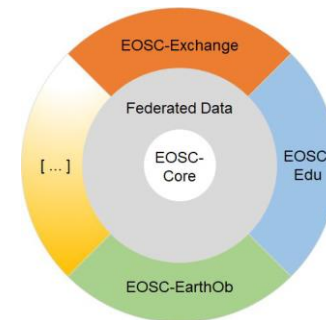
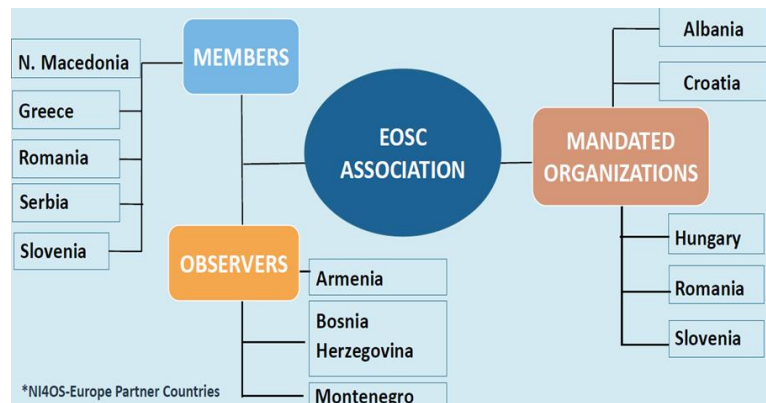
Отворената наука в Европа: EOSC асоциация: 2021-2027

- Тристранно сътрудничество. Партньорски меморандум за разбирателство между ЕК и Асоциация EOSC.
- Новият модел на управление, договорен със страните от ЕС в програмата Хоризонт Европа при изграждането на следващата фаза EOSC е тристранен (www.eoscsecretariat.eu/eosc-governance).
- Хоризонт 2020, в период 2014-2020, бюджет €600 милиона за изграждане на EOSC.
- Хоризонт Европа, 2021-2027, бюджет над €900 милиона за развитие на EOSC.

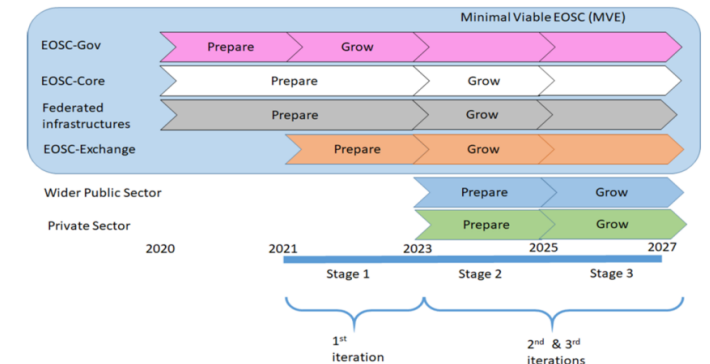

Координира,
направлява
изпълнението на
много проекти

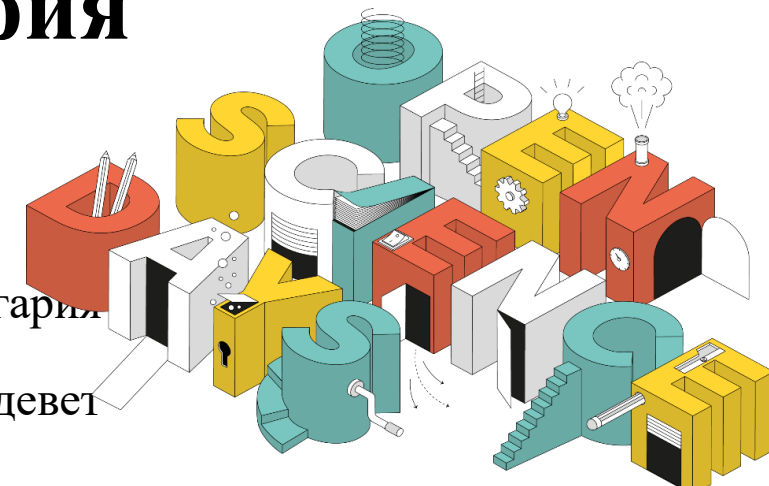
www.eoscs.eu/

<https://eosc-portal.eu/about/eosc-proj>

Отворената наука в България

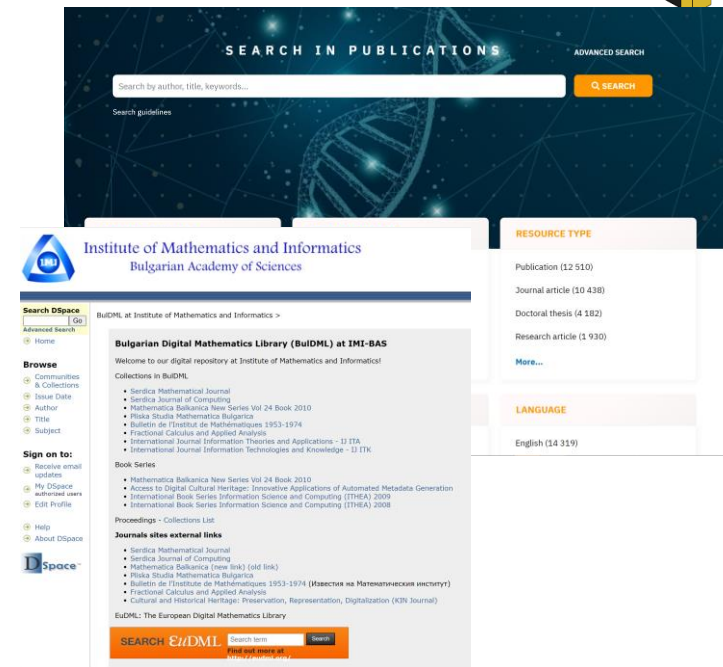
- ❑ **Политически документи и организации:** <https://eosc.eu/tripartite-collaboration/bulgaria/>
- ❖ **Национален план** за Отворена наука, януари 2021, МОН
- ❖ **Национална стратегия** за развитие на научните изследвания в България 2017-2030
- **Българска инициатива** за Отворени данни и Клауд компютинг – 9.12.2021, девет научни организации и университети подписаха Меморандум
- **Регионална група:** [RDA in Bulgaria](#) (Research Data Alliance)

- ❑ **Инфраструктура:** Хранилища и база за отворени данни:
  - [Български портал за отворена наука](#)
  - [Bulgarian Digital Mathematics Library \(BulDML\) at IMI-BAS](#)

❑ Събития и обучения

- [National Tripartite Event Bulgaria, 28.03.2023](#)
- Workshop: National Information Day ["Open Access to Scientific Publications, Data and Data Science, Bulgarian Open Science Cloud"](#)
- Обучения по проекти: Skills4EOSC; NI4OS-Europe:

Заключение

1. Обобщение на основните точки

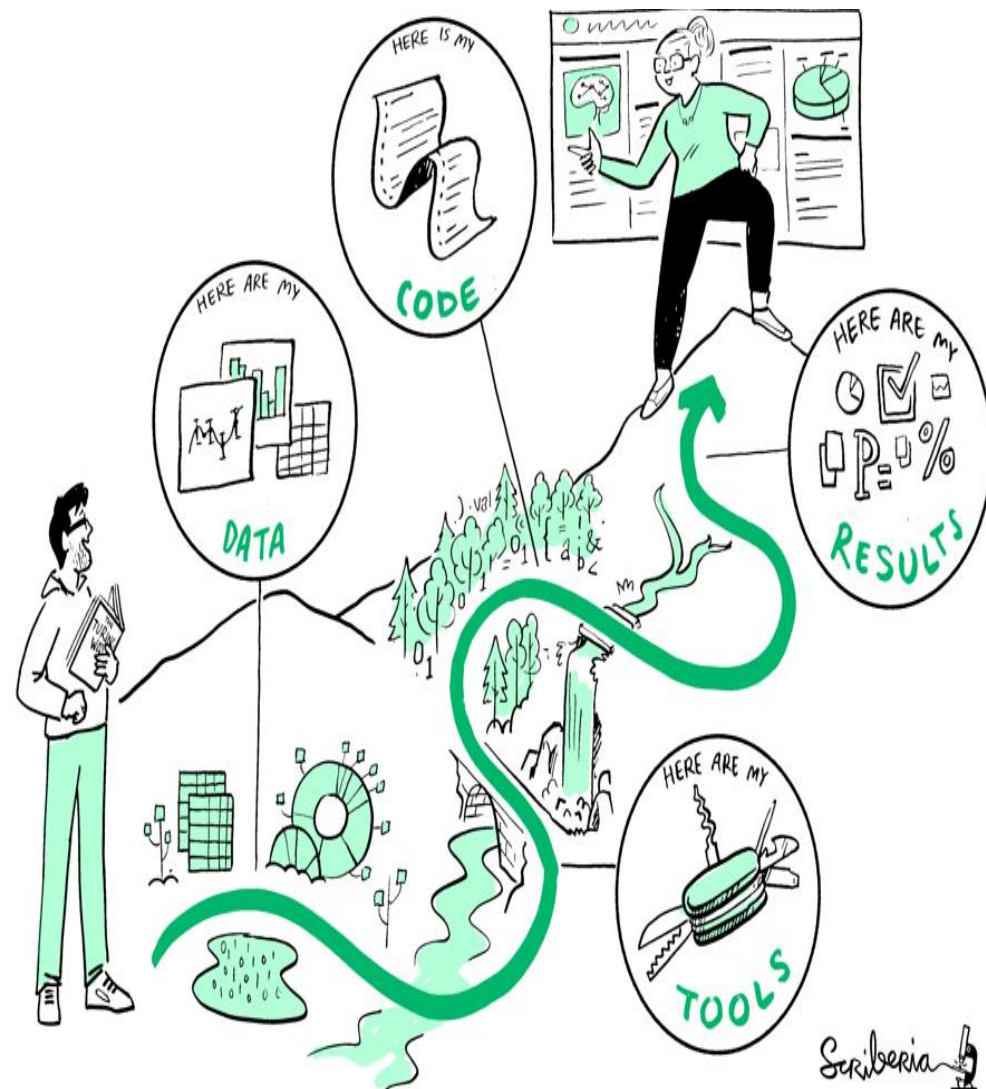
- Основни аспекти на науката и значението на отворената наука;
- FAIR принципите;
- Видове отворен достъп;
- Правни и етични аспекти.

2. Значението на отворената наука за бъдещето на науката и младите учени

- Ключова за младите учени - бърз и безплатен достъп до научни публикации, данни и ресурси;
- Нови възможности за сътрудничество;
- Ускорява развитието на иновации;
- Прави научния процес по-прозрачен и възпроизводим.

3. Призив за активно участие и използване на отворените научни ресурси

- Подобряване на научните открития;
- Стимулиране на сътрудничеството в научната общност;
- Включване в събития и обучения, свързани с отворената наука – развиване на умения и допринасяне за една по-открита и иновативна научна екосистема.

Sciberia

THANK YOU FOR YOUR ATTENTION

Discord group name:
Young scientists &
Ph.D. students - BAS

Сканирай ме!

<https://discord.gg/GRZdXd7H>